

تحلیل فازی بسترهای اجتماعی توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی ایران

محمود تیموری

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

حسین اکبری*

استادیار جامعه‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

حسین میرزائی

استادیار جامعه‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

محمد مبارکی

استادیار جامعه‌شناسی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

چکیده

در این پژوهش سعی بر آن است که با استخراج مسیر علی عطفی و ترکیبی، ساز و کارها و بسترهای اجتماعی تأثیرگذار بر توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی دست یافت. روش تحقیق حاضر مبتنی بر روش تطبیقی - کیفی است و مجموعه داده‌های ۳۱ استان کشور با استفاده از رهیافت منطق فازی مورد تحلیل قرار گرفته است. نتایج شرایط لازم و کافی منفرد نشان داد که شرط عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار)، عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم)، عادت‌واره اقتصادی (قناعت‌پیشگی کم)، کنش اقتصادی بازان‌دیشانه (کار)، کنش اقتصادی بازان‌دیشانه (گسترش روابط ابزاری) و کنش اقتصادی بازان‌دیشانه (محاسبه) هر یک به تنهایی شرط لازم و عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی) شرط کافی بروز نتیجه (توسعه کشاورزی) است. در علیت‌های عطفی و ترکیبی، چهار مسیر متعدد علی، براساس معیارهای کفایت نظری و تجربی (ضریب پوشش و سازگاری) دارای اهمیت نظری و تجربی لازم بود و در میان ترکیب‌های علی مهم که شاخص سازگاری و پوشش مناسبی دارند، شرط عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار) مشترک است و به عنوان شرط لازم نهایی معرفی می‌شود.

واژه‌های کلیدی: تحلیل فازی، بسترهای اجتماعی، توسعه اقتصادی، کشاورزی، ایران.

*نویسنده مسئول مکاتبات h-akbari@um.ac.ir

مقدمه

توسعه بخش کشاورزی و عبور از کشاورزی معیشتی به سمت الگوی تولیدی در کنار نوسازی بخش صنعت و خدمات، از مقدمات نوسازی اقتصادی به شمار می‌آید. علی‌رغم تغییرات اتفاق افتاده در حوزه آب و خاک، اعم از افت شدید منابع آب زیرزمینی، خشکسالی‌های اخیر، شور شدن اراضی و سایر مسائل و مشکلات به وجود آمده و وضع نامطلوب آب کشاورزی همچنان از شیوه‌ها و روش‌های سنتی بهره‌برداری استفاده می‌شود که خطر ناپایداری‌های کشاورزی را چندین برابر می‌سازد. در تبیین این مسئله می‌بایست به مجموعه‌ای درهم‌تنیده از عوامل اقتصادی و غیراقتصادی و درهم‌تنیدگی و ارتباط نظام‌مند توجه کرد (Todaro and Smith, 2012).

طی دهه‌های گذشته، در مورد توسعه کشاورزی، دیدگاه‌های متفاوتی ارائه شده است. در اندیشه روستو به عنوان یکی از چهره‌های اصلی نظریات نوسازی اقتصادی، فرایند رشد خودپایدار از «مرحله سنتی» آغاز می‌شود. در این مرحله به دلیل وجود علم و فناوری پیشانیوتونی، اقتصاد اساساً کشاورزی و ساختار اجتماعی سلسله‌مراتبی انعطاف‌ناپذیر و گسترش تولید فراتر از سقف محدود بسیار دشوار است. دوم، مرحله «پیش‌شرط‌های خیز (جهش)» است که با نوعی از «تکان خارجی» تحریک می‌شود. علم مدرن در صنعت و کشاورزی بازتاب می‌یابد و اتکای اقتصاد به حالت محلی کمتر شده و به سمت ملی و بین‌المللی حرکت تسهیل می‌شود؛ از نظر سیاسی و اجتماعی نیز با شکل‌گیری گروه‌های خاص اجتماعی، ریسک‌پذیری افراد در سرمایه‌گذاری بیشتر شده و در کسب سود مصمم‌تر می‌شوند. این تحولات زمینه مرحله «خیز» را فراهم می‌آورد. (هینز، ۱۳۹۳: ۵۰).

از نظر اسملسر^۱ جریان توسعه اقتصادی در چهار زمینه‌ی فنشناسی (تکنولوژی)، کشاورزی، صنعت و بوم‌شناسی قابل توضیح است. به گونه‌های که؛ در کشاورزی، تحول از زراعت معیشتی به سمت تولید تجاری کالاهای کشاورزی انجام می‌پذیرد. اما مهمترین نکته نظریه اسملسر در مورد فرایند نوسازی در کشورهای در حال توسعه این است که او جریان نوسازی را برای این کشورها به عنوان یک جریان برهم‌زننده‌ی نظم اجتماعی می‌داند. از نظر اسملسر جوامع توسعه‌نیافته به خاطر آن تعارض ساختارهای جدید و سنتی همواره دچار نابسامانی و هرج و مرج‌اند (Srubar, 2017).

از نظر پل باران^۲ مازاد اقتصادی به معنای مابه‌التفاوت تولید و مصرف کل است که میزان آن در اقتصادهای «عقب‌نگه‌داشته شده» به دلایلی نازل است. اول اینکه سطح بهره‌وری در جوامع مبتنی بر کشاورزی به علت عقب‌ماندگی فناوری پایین است. محل اصلی مازاد، بخش کشاورزی است، اما این بخش به علت پایین بودن بهره‌وری، ناتوان از تولید نیاز جامعه است. دوم اینکه مازاد در اختیار مالکان اراضی قرار می‌گیرد که به دلیل رفتارهای مصرف‌گرایانه و تجملی نمی‌توانند آن را به انباشت سرمایه مولد تبدیل کنند (Frank, 2018 & Foster, 2015 & Gudynas, 2018).

به نظر راجرز (۲۰۱۰)، در بعضی از فرهنگ‌ها عموماً زمینه برای نوآوری نسبت به فرهنگ‌های دیگر بیشتر است. راجرز معتقد

است، که عناصری چون انگیزه‌ها، ارزش‌ها و وجهه‌نظرها^۳ در قالب خرده فرهنگ دهقانی عناصر اصلی و کلیدی برای فهم رفتار به‌شمار می‌آیند. به نظر او عناصر خرده فرهنگ دهقانی، عناصری هستند، که مانع نوآوری و پذیرش تغییرات در جوامع روستایی می‌شوند، و به تعبیری مانع تجدد و نوسازی هستند. این عناصر عبارتند از: عدم اعتماد متقابل در روابط شخصی، فقدان نوآوری، تقدیرگرایی، پایین بودن سطح آرزوها و تمایلات، عدم توانایی در چشم‌پوشی از منافع آنی به خاطر منافع آتی، عدم توجه به عنصر و اهمیت زمان، خانواده‌گرایی، وابستگی به قدرت دولت، محلی‌گرایی و فقدان همدلی (ازکیا و غفاری، ۱۳۹۳: ۲۲۰-۲۲۲؛ Rogers, 2010).

رفیع‌پور (۱۳۷۸)، ویژگی‌های فرهنگی- قومی تعداد ۵۹۸ روستا از سراسر ایران را به عنوان نمونه مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. نتایج نشان داد که بیشتر مشکلات مربوط به ناموفقی برنامه‌های ترویجی- کشاورزی در ایران، مربوط به محدودیت امکانات تولید، کاهش جمعیت شاغل در بخش کشاورزی، ناکافی بودن امکانات رفاهی و خرده فرهنگ دهقانی می‌باشد. یافته‌های مطیع لنگرودی و همکاران (۱۳۹۴) حاکی از آن است که عناصر خرده فرهنگ شامل «خانواده‌گرایی»، «وابستگی به دولت» و «تقدیرگرایی» نقش موثری بر سطح توسعه کشاورزی دارد. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که روستاهایی که تأثیرپذیری کمتری از عناصر فرهنگی یاد شده دارند، نسبت به روستاهایی که این تأثیرپذیری در آنها بیشتر است، از سطح توسعه بالاتری، برخوردار می‌باشند. هرچند کرم‌پور و یوسفوند (۱۳۹۱)، نشان می‌دهند که عناصر خرده فرهنگ راجرز نه تنها مانعی برای توسعه نیستند، بلکه در بعضی موارد، نقش محرک را نیز داشته است. محققان در این پژوهش معتقدند که با توجه به نتایج به دست آمده، خرده فرهنگ محلی و سنن بومی، نه به عنوان مانع و معارض، بلکه پناهگاه و رقیبی برای توسعه به شمار می‌روند.

با توجه به این‌که فرهنگ و اجتماع از جمله عوامل مؤثر بر توسعه یا عدم توسعه اقتصاد کشاورزی به شمار می‌رود و صاحب‌نظران، فرهنگ ویژه‌ای را برای توسعه کشاورزی متصور بوده و معتقدند دستیابی به توسعه پایدار اقتصادی در بخش کشاورزی مستلزم فراهم کردن شرایط اجتماعی و فرهنگی خاصی است، در این پژوهش عوامل فرهنگی - اجتماعی مؤثر بر توسعه کشاورزی در ایران مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است و تلاش شده است بسترهای اجتماعی توسعه کشاورزی شناسایی و تبیین گردد.

اهداف پژوهش

- تعیین وضعیت توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی استان‌های کشور.

- تحلیل شروط علی و بسترهای اجتماعی تعیین‌کننده توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی استان‌های کشور

چارچوب نظری

برای اندیشمندان علوم اجتماعی دشوار است که بدون در اختیار داشتن نظریه، به انجام تحقیقات تجربی بپردازند،

1- Smelser

2- Paul A. Baran

3- Attitudes

مطالعات جامعه‌شناختی سنتی‌ترش بهره می‌گیرد. بوردیو، در بحثش از عادت‌واره‌ی اقتصادی به عنوان بخشی از تحلیلش در کار و کارگران، چند مبحث نوآورانه در جامعه‌شناسی اقتصادی را می‌گشاید. در میان این‌ها مبحثی که بیش از همه مورد اشاره واقع می‌شود «زمان» است (Bourdieu et al. 1963).

نگاه به آینده در یک جامعه سنتی با آن‌چه در یک جامعه سرمایه‌داری وجود دارد متفاوت است. در اولی، می‌خواهی آنچه همیشه انجام می‌شده است را تکرار کنی؛ و آینده ضرورتاً قرار است تداوم یابد. در مقابل، در یک جامعه سرمایه‌داری، آینده فتح و مهار می‌شود^۱. کارگر و سرمایه‌دار هر دو می‌کوشند معنایی از مهار کردن آینده را شکل دهند و به عنوان بخشی از این کار، آن را به زمان حال مرتبط کنند. مبحث مهم دیگری که بوردیو در جامعه‌شناسی اقتصادی در کار و کارگران عرضه می‌کند، «رنج» است (که در کارهای متأخرش از آن با ترکیب «رنج اجتماعی»^{۱۰} یاد می‌کند). او به خصوص رنج‌های فقیرترین کارگران شهری (زیر-پرولترها) را با جزئیات زیاد و همدلانه به تصویر می‌کشد. آن‌ها نه فقط از محرومیت اقتصادی، بلکه از فقدان روابط شخصی و نیز از داشتن یک زندگی روزمره نابسامان [و به هم‌ریخته] رنج می‌کشند. برای تلافی کردن این [رنج]، آن‌ها گذشته را می‌ستایند و به درون آن چیزی عقب‌نشینی می‌کنند، که بوردیو آن را «سنت‌گرایی تحمیلی»^{۱۱} می‌خواند (در برابر «سنت‌گرایی سنتی» (Bourdieu et al. 1963). همچنین بوردیو آن‌گونه‌ای از «خرد اقتصادی» را که برای یک تحلیل مناسب ضروری است، تشریح می‌کند. او می‌گوید در جهان واقعی، کنشگران اقتصادی «انتظارات معقول (خردمندانه)»^{۱۲} دارند، نه «انتظارات عقلانی» (Bourdieu, 2005) آنان این کار را به کمک عادت‌واره‌شان انجام می‌دهند، چیزی که به آنان کمک می‌کند بر موقعیت‌های عملی توأم با عدم اطمینان چیره شوند. به روال همیشگی، کنشگران بوردیو از طریق ترکیبی از محدودیت و خودانگیختگی^{۱۳} با واقعیت روبرو می‌شوند، نه از طریق «حساب منطقی ریسک»، چنان که اقتصاددانان تصور می‌کنند (Bourdieu, 2005) در مجموع، کنشگران در موضوعات اقتصادی مایلند به شیوه‌ای معقول (خردمندانه) عمل کنند و نه به شیوه‌ای عقلانی. بنابراین محدودیت اقتصادی از خلقیات اقتصادی مردم تأثیر می‌پذیرد. رفتار اقتصادی متأثر از فهمی است که مردم از کنش‌های اقتصادی خود دارند؛ و این فهم شامل ارزش‌ها و اخلاقیات هم می‌شود (Swedberg, 2011 & Lebaron, 2004 & Stein-metz, 2011)

با توجه به مقدمات فوق گزاره‌های اصلی پژوهش را می‌توان به شرح ذیل صورت‌بندی کرد:

- توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی، تابعی از کنش اقتصادی کنشگران است.

بطور کلی می‌توان نظریات توسعه را در قالب‌های متفاوت دسته‌بندی کرد از آن جمله؛ دیدگاه جامعه‌شناسان کلاسیک و گذار تاریخی جوامع، مکتب نوسازی، مکتب وابستگی و مکتب نظام جهانی، توسعه منطقه‌ای و چرخش فرهنگی. از آن‌جا که نظریه جامعه‌شناسی اقتصادی پیر بوردیو^۱ جامع این نظریات است، به عنوان چارچوب نظری پژوهش انتخاب شد که در ادامه به شرح آن پرداخته می‌شود. تلاش بوردیو برای صورت‌بندی یک برنامه‌ی عمومی برای «انسان‌شناسی اقتصادی»^۲ در مقاله‌ی «میدان اقتصادی» (1997) به کمک مفاهیمی نظیر میدان^۳، عادت‌واره^۴ و سرمایه^۵ نیز از مباحث اقتصادی بوردیو است. بخش نخست تحلیل او به تحلیل «میدان اقتصادی» اختصاص دارد و بخش دوم آن به «عادت‌واره‌ی اقتصادی». سومین مفهوم کلیدی بوردیو، سرمایه، در نسخه‌های متعدد آن با مفهوم میدان بسیار مرتبط است و این دو پیوسته با یکدیگر مورد بحث قرار می‌گیرند. ساختار میدان اقتصادی توسط حجم و ساختار سرمایه‌ها تعیین می‌شود. بسیاری از انواع متفاوت سرمایه نیز وجود دارد که بخشی از میدان اقتصادی است. پیش از همه، چهار نوع رایج سرمایه وجود دارد: سرمایه اجتماعی، سرمایه فرهنگی، سرمایه نمادین^۶ و سرمایه اقتصادی. همچنین انواع دیگری از سرمایه نیز وجود دارد که تنها به میدان اقتصادی منحصر است، نظیر سرمایه تجاری^۷ و سرمایه تکنولوژیک. سرمایه‌ی تکنولوژیک منابع علم و فناوری بنگاه را در برمی‌گیرد، و سرمایه‌ی تجاری مواردی نظیر شبکه توزیع، منابع بازاریابی و قدرت فروش را شامل می‌شود. مهم‌ترین خصلت یک میدان، که شامل میدان اقتصادی نیز می‌شود، این است که میدان، کنش‌های واقع‌شده درون خود را در موارد مهم تعیین می‌بخشد (Bourdieu, 2005) بوردیو در بحث از عادت‌واره‌ی اقتصادی به تعریف معمول خود از عادت‌واره نزدیک می‌شود. در نتیجه عادت‌واره‌ی اقتصادی به مثابه نظامی از تمایلات^۸ مطرح می‌شود که به عنوان نوعی پوشش فرهنگی و اجتماعی میان کنشگر و واقعیت عمل می‌کند. بوردیو هم‌چنین به خوانندگانش می‌گوید که عادت‌واره‌ی کنشگر اقتصادی به سختی نمایان می‌شود، زیرا اغلب با ساختار اقتصادی جامعه به دقت تطبیق دارد. چنان که هرچند میان این دو تفاوتی وجود دارد، تنها در موقعیت‌های خاص [این عادت‌واره] آشکار می‌شود؛ نظیر وقتی که کنشگران، منش اقتصادی‌ای دارند که با واقعیت‌های اقتصادی‌ای که در آن زندگی می‌کنند منطبق نیست. نمونه‌ی آن الجزایری‌هایی بودند که در دهه‌ی ۱۹۵۰ به شهرهایی مهاجرت کردند، که مقامات استعمارگر ساختارهایی سرمایه‌دارانه در آن‌ها ایجاد کرده بودند. حتی سالمندان نیز ممکن است در صورتی که اقتصاد با آن‌چه تاکنون بوده متفاوت شود، عادت‌واره‌های اقتصادی تازه‌ای کسب کنند. در سراسر بحث (Bourdieu, 2017) از عادت‌واره خواننده درمی‌یابد که این مفهوم از رویکرد فرهنگی و انسان‌شناختی او نیز به اندازه‌ی

- 1- Pierre Bourdieu
- 2- Economic anthropology
- 3- field
- 4- Habitus
- 5- capital
- 6- Symbolic
- 7- Commercial capital
- 8- System of Dispositions

9- The future is to be conquered and controlled

10- Social Suffering

11- Forced Traditionalism

12- Reasonable expectations

13- Spontaneity

- کنش اقتصادی کنشگران، تابعی از عادت‌واره اقتصادی کنشگران (خلقیات سرمایه‌دارانه، اخلاق اعتبار، سنت‌گرایی و قناعت‌پیشگی) است.
- عادت‌واره اقتصادی کنشگران تابعی از ساختارهای فرهنگی (حجم و ساختار سرمایه‌ی فرهنگی) است.

روش پژوهش

روش تحقیق حاضر مبتنی بر روش تطبیقی - کیفی است و تکنیک تحلیلی مورد استفاده، منطق فازی است. در این پژوهش سطح تحلیل کلان بوده و رویکرد تطبیقی مورد محور^۱ اتخاذ شده است. این پژوهش به دنبال آن است که یک متغیر در ترکیب با چه متغیرها و در چه مواردی منجر به بروز نتیجه می‌شود. روابط علی موارد تحت بررسی، بر حسب روابط مجموعه‌هاسست نه هم‌تغییری بین متغیرها و با استفاده از رهیافت فازی، دستیابی به شرایط لازم و کافی وقوع نتیجه، شناخت ساختار و سازوکارهای علی از طریق ترکیبات علی مسیرهای مختلف، مدنظر است. در این روش، بحث آزمون تئوری نیز مطرح نیست؛ بلکه تشکل مفهومی، به مثابه بسط نظری و تدقیق تعریف مجموعه موارد است. به این ترتیب، پژوهشگر تطبیقی با انتخاب هدفمند موارد خاصی آغاز می‌کند که مشابهت زیادی دارند و به تدریج موارد غیرمشابه را نیز به مجموعه موارد وارد می‌کند. در حقیقت، توجه محقق بر شاکله‌ها یا ترکیبی از صفات مربوطه‌ای است که فکر می‌کند که بر نتیجه اثر دارند. در این شرایط، محقق به دستورالعمل‌های علی نزدیک می‌شود (راگین، ۱۳۹۴: ۴۱-۳۶).

انجام یک مطالعه تطبیقی آن هم در سطح استان‌های کشور نمی‌تواند جز با پشتوانه داده‌های ثانویه و نتایج پیمایش‌های ملی گوناگون صورت گیرد. و عمدتاً منبع گردآوری داده‌ها شامل داده‌های موجود مرکز آمار ایران، جهاد کشاورزی، کمرگ جمهوری اسلامی ایران، سازمان هواشناسی کشور، سازمان برنامه و بودجه، گزارش سنجش سرمایه اجتماعی وزارت کشور (۱۳۹۴)، طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور (شاخص‌های غیر ثبتي) (۱۳۹۲)، یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۹۴) طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی (۱۳۹۵) است.

جدول ۱. تعریف عملیاتی و روش اندازه‌گیری متغیرها

متغیر	شاخص	منبع داده
توسعه کشاورزی	توزیع میزان تولید محصولات زراعی	جهاد کشاورزی (۱۳۹۶)
	توزیع سطح زیرکشت محصولات زراعی	جهاد کشاورزی (۱۳۹۶)
	توزیع میزان تولید محصولات باغی	جهاد کشاورزی (۱۳۹۶)
	توزیع سطح زیرکشت محصولات باغی	جهاد کشاورزی (۱۳۹۶)
عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار)	پذیرش ریسک نسبه و قرض	گزارش سنجش سرمایه اجتماعی وزارت کشور (۱۳۹۴)
	دریافت وام	طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور (شاخص‌های غیر ثبتي) (۱۳۹۲)
	پذیرش ریسک ضمانت بانکی	گزارش سنجش سرمایه اجتماعی وزارت کشور (۱۳۹۴)
عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی یا خلقیات سرمایه‌دارانه)	منفعت‌طلبی	گزارش سنجش سرمایه اجتماعی وزارت کشور (۱۳۹۴)
	آز و ولع اقتصادی	یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۹۴)
	استفاده از فرصت‌های اقتصادی	گزارش سنجش سرمایه اجتماعی وزارت کشور (۱۳۹۴)
	فرصت‌طلبی و سوء استفاده از موقعیت	گزارش سنجش سرمایه اجتماعی وزارت کشور (۱۳۹۴)
عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی)	تأثیر شانس بر فقر	یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۹۴)
	تقدیرگرایی	یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۹۴)
	تأثیر شانس و اقبال در زندگی	یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۹۴)

1- Case-oriented comparative approach

یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۹۴)	مصرف متظاهرانه	عادت‌واره اقتصادی (قناعت‌پیشگی)
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۹۴)	تجمل‌گرایی	
طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری (۱۳۹۵)	هزینه‌های غیرخوراکی سالانه یک خانوار شهری	
طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای روستایی (۱۳۹۵)	هزینه‌های غیرخوراکی سالانه یک خانوار روستایی	
مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی	قدمت آموزش نوین	سرمایه فرهنگی (آموزش نوین)
مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی	قدمت آموزش عالی	
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴)	گرایش به تغییر وضع موجود	کنش اقتصادی بازاندیشانه (یادگیری)
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴)	تمایل به زندگی در کشور دیگر	
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴)	آینده‌نگری	
گزارش سنجش سرمایه اجتماعی وزارت کشور ۱۳۹۴	ارزیابی از آینده اقتصادی	
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴)	اهمیت کار	کنش اقتصادی بازاندیشانه (کار)
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴)	وجدان کاری	
گزارش سنجش سرمایه اجتماعی وزارت کشور ۱۳۹۴	وقت‌شناسی در کار	
گزارش سنجش سرمایه اجتماعی وزارت کشور ۱۳۹۴	سخت کوشی	
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴)	عدم رعایت انصاف	کنش اقتصادی بازاندیشانه (گسترش روابط ابزاری)
گزارش سنجش سرمایه اجتماعی وزارت کشور (۱۳۹۴)	روابط ابزاری	
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴)	بی توجهی به روابط دوستانه در معاملات	
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴)	گسترده‌ی روابط ابزاری	
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴)	سودجویی	کنش اقتصادی بازاندیشانه (محاسبه)
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴)	احترام به مالکیت خصوصی	
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴)	نقش زنان در اقتصاد خانواده	
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴)	اعتقاد اشتغال زنان	
یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴)	بی توجهی به فقر خانوادگی	

به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق، از روش دو مرحله‌ای (Hulland (1999) برای مدل‌یابی به روش حداقل مربعات جزئی^۱ استفاده شده است که شامل تعیین مدل اندازه‌گیری از طریق برآورد روایی و پایایی است. در این مرحله از برآورد روایی و پایایی به منظور بررسی مدل اندازه‌گیری استفاده می‌شود که روش‌های تأییدی هماهنگی داده‌ها با یک ساختار عاملی معین را بررسی می‌نمایند. در واقع، تحلیل عاملی تأییدی شایستگی گویه‌هایی که برای معرفی متغیرها برگزیده شده‌اند را بررسی می‌کند. به منظور بررسی روایی با استفاده از اعتبار سازه^۲ مدل مورد ارزیابی قرار می‌گیرد که برای سنجش آن از دو اعتبار همگرایی^۳ و

1- Partial Least Squares (PLS)

2- Construct Validity

3- Convergent Validity

اعتبار افتراقی^۱ استفاده می‌شود. در اعتبار همگرا هر یک از بارهای عاملی (ضرایب رگرسیون) می‌بایست معنادار و از ۰/۴ بزرگتر یا مساوی باشد. در غیر این صورت باید حد مطلوب و قابل قبول پایایی مرکب^۲ (CR) و میانگین واریانس استخراج شده (AVE) مورد بررسی قرار گیرد و در اعتبار افتراقی به منظور بررسی عدم همپوشانی بین سازه‌های پرسشنامه در ارتباط با گویه‌های مورد سنجش آن، کواریانس بین هر دو سازه نایستی بیشتر از ۰/۹ باشد. جدول زیر نتایج تحلیل عاملی تأییدی برای گویه‌های مورد استفاده را به تفکیک حوزه‌های پژوهش را نشان می‌دهد. تمام گویه‌ها، مناسب می‌باشد. برای بررسی اعتبار (روایی) مدل‌های اندازه‌گیری از روش اعتبار همگرا استفاده می‌شود. اعتبار همگرا به این معناست که مجموعه شاخص‌ها، سازه اصلی را تبیین می‌کنند. فورنل و لارکر (۱۹۸۱) استفاده از متوسط واریانس استخراج شده (AVE) را به عنوان معیاری برای اعتبار همگرا پیشنهاد می‌کنند. حداقل AVE معادل ۰/۵ بیانگر اعتبار همگرای کافی است، بدین معنا است که متغیر پنهان مورد نظر حداقل ۵۰ درصد واریانس مشاهده پذیرهای خود را تبیین می‌کند. یعنی یک متغیر مکنون می‌تواند به طور میانگین بیش از نیمی از پراکندگی شاخص‌هایش را تبیین کند. مقادیر AVE سازه‌های مدل در جدول زیر درج شده است. در مدل‌سازی مسیری PLS دو معیار برای اعتبار واگرا یا افتراقی مطرح شده است: معیار فورنل-لارکر و آزمون بارهای عرضی^۳، با توجه به اینکه متغیرهای مورد بررسی مرتبه دوم هستند، مدل مرتبه دوم بررسی شد و نتایج معناداری ابعاد هر متغیر در جدول زیر نمایش داده شده است. با توجه به نتایج مندرج در جدول ذیل، سازه‌ها دارای متوسط واریانس استخراج شده در حد مطلوب بوده و میزان پایایی ترکیبی مناسبی دارند. پس از ارزیابی مدل اندازه‌گیری تحقیق و تبیین مولفه‌ها، لازم است تا سازگاری درونی و نیز اعتبار مدل مورد سنجش قرار گیرد. برای این منظور در الگوسازی معادلات ساختاری از پایایی سازه و واریانس استخراج شده استفاده می‌شود. در ادامه سازگاری درونی مدل و اعتبار مدل بر این اساس سنجیده شده است. سازگاری درونی یا پایایی سازه این امکان را فراهم می‌سازد تا سازگاری درونی شاخص‌هایی که یک مفهوم را می‌سنجند بررسی شود. به عبارت دیگر پایایی سازه نشان می‌دهد متغیرهای مشاهده شده (شاخص‌ها) با چه دقتی متغیر پنهان (مکنون) را می‌سنجند. برای اندازه‌گیری پایایی مدل در PLS از شاخص پایایی مرکب یا ترکیبی (CR) استفاده می‌شود. پایایی مرکب هم می‌بایست ۰/۷ یا بالاتر باشد که نشان از کافی بودن سازگاری درونی می‌باشد. براساس نتایج جدول شماره دو ملاحظه می‌شود که ضرایب پایایی ترکیبی همگی بالاتر از ۰/۷ بوده و نشان از پایا بودن ابزار اندازه‌گیری می‌باشند. طبق نتایج جدول زیر دو شاخص AVE و CR سازه‌های مورد بررسی نیز در محدوده مطلوب قرار دارند، بنابراین اعتبار گویه‌ها مطلوب است.

جدول ۲. تحلیل عاملی تأییدی و پایایی ترکیبی متغیرهای پنهان مرتبه اول

متغیر	شاخص	بار عاملی	انحراف استاندارد	آماره T	AVE	CR
توسعه کشاورزی	توزیع میزان تولید محصولات زراعی	۰/۶۷۹۵	۰/۰۸۱	۸/۴۳۷	۰/۷۲۴۷	۰/۷۴۵۹
	توزیع سطح زیرکشت محصولات زراعی	۰/۷۷۹۵	۰/۰۶۲	۱۲/۶۶۵		
	توزیع میزان تولید محصولات باغی	۰/۷۲	۰/۱۲۶۱	۵/۷۱۱۱		
	توزیع سطح زیرکشت محصولات باغی	۰/۶۷۲۶	۰/۱۶۵۵	۴/۰۶۴۴		
عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار)	پذیرش ریسک نسبی و قرض	۰/۹۱۹۹	۰/۰۲۹۱	۳۱/۶۶۲۶	۰/۶۹۷۸	۰/۹۱۹۳
	دریافت وام	۰/۸۲۴	۰/۰۴۵۳	۱۸/۱۸۷۵		
	پذیرش ریسک ضمانت بانکی	۰/۹۴۹	۰/۰۱۷۵	۵۴/۱۲۹۶		
عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)	منفعت‌طلبی	۰/۷۲۷۵	۰/۲۱۶۱	۳/۲۷۴۱	۰/۷۰۲۱	۰/۹۲۱۳
	آز و ولع اقتصادی	۰/۸۳۴۲	۰/۲۵۹۳	۳/۲۱۶۸		
	استفاده از فرصت‌های اقتصادی	۰/۹۱۱۵	۰/۲۵۲۵	۳/۶۰۹۷		
	فرصت‌طلبی و سوء استفاده از موقعیت	۰/۸۳۹۸	۰/۲۷۴۹	۳/۰۵۴۹		

1- Discriminant Validity

2- Composite Reliability

(Byrne, 2010) می‌باشد CR < حد قابل قبول 6/0 CR > حد مطلوب برای روایی مرکب 7/0

3- Cross-Loading

۰/۹۰۵۱	۰/۱۶۵۸۳	۴/۵۴۷۳	۰/۱۸۲۲	۰/۸۲۸۷	تأثیر شانس بر فقر	عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی)
		۵/۴۸۸۸	۰/۱۵۵۳	۰/۸۵۲۲	تقدیرگرایی	
		۵/۷۴۴۵	۰/۱۶۰۹	۰/۹۲۴۴	تأثیر شانس و اقبال در زندگی	
۰/۷۶۹۵	۰/۷۴۲۶	۲/۴۱۳۳	۰/۴۲۴۸	۰/۶۰۰۳	مصرف متظاهرانه	عادت‌واره اقتصادی (قناعت‌پیشگی)
		۲/۵۱۹۵	۰/۴۶۱۴	۰/۷۰۱۱	تجمل‌گرایی	
		۲/۲۶	۰/۳۵۵۱	۰/۵۶۷۵	هزینه‌های غیرخوراکی سالانه یک خانوار شهری	
		۱۶/۴۸۵	۰/۰۴۸	۰/۷۸۲۳	هزینه‌های غیرخوراکی سالانه یک خانوار روستایی	
۰/۷۸۴۹	۰/۷۴۰۹	۱۷/۹۵۸۹	۰/۰۴۳۳	۰/۷۷۸۲	قدمت آموزش نوین	سرمایه فرهنگی (آموزش نوین)
		۱۹/۱۴۶۴	۰/۰۷۸۵	۰/۷۱۸۲	قدمت آموزش عالی	
۰/۸۴۱۸	۰/۶۱۶۴	۷/۰۶۰۱	۰/۰۹۵۴	۰/۶۷۳۷	گرایش به تغییر وضع موجود	کنش اقتصادی بازاندیشانه (یادگیری)
		۱۱/۷۰۰۵	۰/۰۶۵۸	۰/۷۷۰۴	تمایل به زندگی در کشور دیگر	
		۱۰/۴۵۶۲	۰/۰۶۸۴	۰/۷۱۵۵	آینده‌نگری	
		۱۳/۳۳۶۵	۰/۰۵۶۶	۰/۷۵۵۴	ارزیابی از آینده اقتصادی	
۰/۸۹۱۳	۰/۵۸۱۴	۱۷/۵۶۰	۰/۰۴۴	۰/۷۷۶۲	اهمیت کار	کنش اقتصادی بازاندیشانه (کار)
		۱۸/۵۵۹	۰/۰۴۱	۰/۷۵۵۸	وجدان کاری	
		۲۴/۵۶۸	۰/۰۳۴	۰/۸۳۵۴	وقت‌شناسی در کار	
		۴۴/۹۳۷	۰/۰۲۰	۰/۸۸۵	سخت‌کوشی	
۰/۸۸۸۱	۰/۶۶۵۸	۵/۹۳۰	۰/۱۲۶	۰/۷۴۴۹	عدم رعایت انصاف	کنش اقتصادی بازاندیشانه (گسترش روابط ابزاری)
		۱۱/۴۱۰	۰/۰۶۹	۰/۷۸۳۱	روابط ابزاری	
		۲۵/۹۸۹	۰/۰۳۴	۰/۸۸۴۸	بی‌توجهی به روابط دوستانه در معاملات	
		۱۵/۶۵۹	۰/۰۵۳	۰/۸۲۴۹	گسترده‌ی روابط ابزاری	
		۱۵/۵۰۳	۰/۰۵۱	۰/۷۹۵۶	سودجویی	
۰/۸۲۷۶	۰/۵۴۶۹	۱۰/۴۰۷	۰/۰۷۰	۰/۷۲۴۸	احترام به مالکیت خصوصی	کنش اقتصادی بازاندیشانه (محاسبه)
		۴/۶۹۲	۰/۱۳۹	۰/۶۵	نقش زنان در اقتصاد خانواده	
		۶/۶۱۲	۰/۱۰۴	۰/۶۸۹۴	اعتقاد اشتغال زنان	
		۱۳/۹۲۷	۰/۰۵۶	۰/۷۷۸۹	بی‌توجهی به فقر خانوادگی	

(بالای ۰,۷۵) شرط از نظر شاخص پوشش (اهمیت تجربی) بررسی خواهد شد و در صورت مناسب بودن شاخص پوشش شرط به عنوان یک شرط لازم یا کافی انتخاب خواهد شد (اکبری، ۱۳۹۰: ۲۴۳).

بر این اساس شاخص سازگاری نشان می‌دهد که یک مجموعه چقدر زیرمجموعه دیگری است. به عبارت ساده‌تر این شاخص نشان می‌دهد که در یک رابطه زیرمجموعه‌ای کامل، تا چه حد شباهت و نزدیکی وجود دارد. دامنه تغییر این شاخص بین صفر تا یک است و به طوری که تعیین نقطه پذیرش سازگاری دو مجموعه مبتنی بر شناخت یا دانش نظری و جوهری می‌باشد. اما عموماً زمانی که نمره‌های سازگاری مشاهده شده کمتر از ۰,۷۵ است، فرض وجود یک رابطه مجموعه‌ای، حتی یک رابطه تقریبی بسیار دشوار است (راگین، ۱۳۹۴). همچنین شاخص پوشش نشان می‌دهد که چقدر از مجموعه پیامد یا معلول توسط هر علت یا مسیر علی (به تنهایی) یا توسط ترکیبی از علل پوشانده می‌شود و این شاخص بیانگر میزان اهمیت تجربی علل تحت مطالعه است. دامنه تغییر این شاخص نیز بین صفر تا یک است (راگین، ۱۳۹۴).

با توجه به این که شاخص سازگاری اهمیت نظری شروط مورد مطالعه و شاخص پوشش اهمیت تجربی آن را نشان می‌دهد، شاخص پوشش زمانی محاسبه می‌شود که وجود سازگاری در یک رابطه مجموعه‌ای محرز شده باشد. در واقع شاخص سازگاری در روابط مجموعه مشابه با ارزیابی معنی‌داری در روابط همبستگی است و شاخص پوشش مشابه ضریب همبستگی عمل می‌کند.

پس همان‌طور که بررسی شد رابطه همبستگی بدون توجه به معنی‌داری آن رابطه صورت نمی‌گیرد، محاسبه پوشش یک علت یا مجموعه علت‌هایی که زیر مجموعه سازگار از پیامد مورد نظر نباشد، نیز موضوعیت ندارد.

یافته‌ها

توصیف سطح توسعه کشاورزی استان‌ها

جدول شماره سه، سطح و میزان فرصت‌های کشاورزی استان‌های کشور را در مجموعه‌های پنجگانه نشان می‌دهد. شاخص توسعه کشاورزی، ترکیبی از توزیع میزان تولید محصولات زراعی، توزیع سطح زیرکشت محصولات زراعی، توزیع میزان تولید محصولات باغی و توزیع سطح زیرکشت محصولات باغی کشور در سال زراعی استان‌ها است. براساس نتایج جدول شماره سه، درجه عضویت ۱۹ استان (۶۱,۳ درصد) بیشتر درون مجموعه استان‌های توسعه‌یافته‌ی اقتصادی در بخش کشاورزی است.

همچنین ۱۰ استان (۳۲,۳ درصد) نیز بیشتر بیرون از مجموعه استان‌های توسعه‌یافته‌ی اقتصادی در بخش کشاورزی هستند. استان فارس دارای عضویت کامل و استان قم عدم عضویت کامل دارد.

هیچکدام از استان‌ها در مجموعه استان‌های توسعه‌یافته‌ی اقتصادی در بخش کشاورزی نه عضویت نه عدم عضویت ندارند.

آزمون فرضیات به روش فازی ناظر بر تعیین درجه صدق و کذب عضویت در مجموعه است. تحلیل علی بر مبنای این رهیافت مبتنی بر زیرمجموعه یا روابط بین مجموعه‌های فازی است. برای اینکه نظریات و عوامل برآمده از دل نظریات، به زبان نظریه مجموعه‌ها و یا مجموعه فازی تبدیل شود، نیاز به ساخت تابع عضویت فازی و درجه‌بندی یا واسنجش^۱ هست. بنابراین برای متغیر نتیجه (سطح توسعه‌یافتگی اقتصاد کشاورزی) و متغیرهای مستقل تحقیق، تابع عضویت فازی ساخته خواهد شد و هریک از این متغیرها، بسته به هدف به یک یا چند مجموعه فازی تبدیل خواهند شد. تابع عضویت فازی میزان عضویت یا درجه حضور یک عنصر را در یک مجموعه مشخص می‌کند.

به این ترتیب مقیاس‌های کمی مرسوم تبدیل به نمرات فازی شده و بر اساس آن تحلیل‌های فازی صورت می‌پذیرد. به عبارت دیگر، پس از تعیین نقاط آستانه، عضویت کامل، تقاطع و عدم عضویت کامل برای شروط علی و نتیجه با استفاده از نرم افزار مجموعه فازی (FS/QCA)، توابع عضویت فازی و شروط واسنجی برای متغیر نتیجه و شروط علی به نرم‌افزار داده شده و با محاسبه نمرات فازی توسط نرم‌افزار مربوطه، با ایجاد الگوریتم صدق و کذب فازی، ترکیب‌های ممکن شرایط علی در بین موارد به دست می‌آید. به این ترتیب مقیاس‌های کمی مرسوم تبدیل به نمرات فازی شده و براساس آن تحلیل‌های فازی صورت می‌گیرد.

در ابتدای امر با استفاده از واسنجش مجموعه‌های فازی، به تعیین نحوه عضویت آن در آن مجموعه می‌پردازیم. اکثر دانشمندان علوم اجتماعی به استفاده از مقیاس‌های مدرج نشده که صرفاً جایگاه موارد مختلف را نسبت به هم نشان می‌دهند، رضایت دارند.

در این میان حداقل سه عدد آن برجسته است. یکی عدد صفر که عدم تعلق^۲ (عدم عضویت کامل) عنصر را می‌رساند. در مقابل عدد یک عضویت کامل^۳ را نشان می‌دهد و نقطه تقاطع^۴ یعنی ۰/۵ نشان‌دهنده آن است که عنصر مربوطه هم عضو زیرمجموعه هست و هم نیست (راگین^۵ به نقل از چلیبی، ۱۳۸۸).

بر این اساس می‌توانیم وضعیت یک استان را نسبت به یک استان دیگر یا از میانگین استان‌ها، تشخیص دهیم. در ادامه، در رهیافت منطقی فازی برای ارزیابی شرط لازم و کافی از اصل زیرمجموعه استفاده خواهد شد. شرط لازم آن است که نتیجه زیرمجموعه شرط باشد و شرط در صورتی کافی است که آن شرط زیرمجموعه نتیجه باشد.

نمودارهای XY نمرات فازی شاخص ضرورت و کفایت نسبت نمرات فازی در ارتباط با رابطه نظری را بررسی مینمایند. بعد از تعیین لازم یا کافی بودن شرط ابتدا شاخص سازگاری (اهمیت نظری) شرط بررسی و در صورت بالا بودن شرط سازگاری

1- Calibration

2- Non-membership

3- Full-membership

4- Cut-point

5- Ragin

جدول ۳. توزیع فراوانی مجموعه‌ی فازی استان‌ها در مجموعه استان‌های کشاورزی توسعه‌یافته

استان‌ها	درصد معتبر	فراوانی	مجموعه فازی پیوسته
فارس	۳,۲	۱	عضویت کامل
خراسان رضوی، خوزستان، مازندران، آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، کرمان، همدان، کرمانشاه، اصفهان، گلستان، اردبیل، کردستان، تهران، گیلان، زنجان، قزوین، لرستان، سیستان و بلوچستان، مرکزی	۶۱,۳	۱۹	بیشتر درون
-	۰,۰	۰	نه عضویت، نه عدم عضویت
هرمزگان، یزد، خراسان شمالی، سمنان، خراسان جنوبی، کهگیلویه و بویراحمد، البرز، بوشهر، ایلام، چهارمحال و بختیاری	۳۲,۳	۱۰	بیشتر بیرون
قم	۳,۲	۱	عدم عضویت کامل
	۱۰۰,۰	۳۱	کل

تحلیل علی منفرد مجموعه‌های فازی

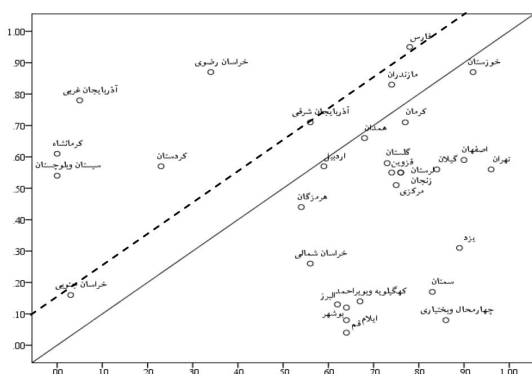
در این بخش، به تحلیل شروط زمینه‌ای مؤثر بر سطح توسعه کشاورزی استان‌های کشور می‌پردازیم در این راستا، یک مجموعه فازی به نام «مجموعه استان‌های با درجه بالای توسعه کشاورزی» ساخته شد. همچنین شروط زمینه‌ای مؤثر بر سطح توسعه‌یافتگی کشاورزی در کل نمونه به‌صورت جداگانه مورد تحلیل قرار گرفت تا توان تجربی و نظری شرط و نوع شرط شناسایی شود. جدول شماره چهار، شروط زمینه‌ای مؤثر بر سطح توسعه کشاورزی را در کل استان‌های کشور نشان می‌دهد.

جدول ۴. تحلیل علی منفرد مجموعه فازی استان‌های واجد کشاورزی توسعه یافته

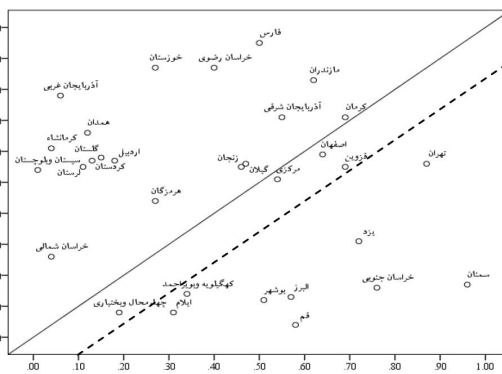
اهمیت نظری و تجربی شرط		تعیین اولیه نوع شرط			شروط زمینه‌ای	بعد نظری
شاخص پوشش	شاخص سازگاری	نوع شرط	شاخص کفایت	شاخص ضرورت		
۰,۵۶۵	۰,۶۶۷	-	۰,۶۶۷	۰,۵۶۵	عضویت در مجموعه استان‌های واجد سرمایه فرهنگی بالا	سرمایه فرهنگی
۰,۷۸۱	۰,۶۱۸	لازم	۰,۶۱۸	۰,۷۸۱	عضویت در مجموعه استان‌های واجد اخلاق اعتبار بالا	عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار)
۰,۶۷۶	۰,۸۰۵	کافی	۰,۸۰۵	۰,۶۷۶	عضویت در مجموعه استان‌های واجد عقلانیت اقتصادی بالا	عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)
۰,۷۶۳	۰,۶۲۹	لازم	۰,۶۲۹	۰,۷۶۳	عضویت در مجموعه استان‌های واجد سنت‌گرایی تحمیلی کم	عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم)
۰,۸۳۵	۰,۶۴۶	لازم	۰,۶۴۶	۰,۸۳۵	عضویت در مجموعه استان‌های واجد قناعت‌پیشگی کم	عادت‌واره اقتصادی (قناعت‌پیشگی)
۰,۵۴۰	۰,۶۸۲	-	۰,۶۸۲	۰,۵۴۰	عضویت در مجموعه استان‌های واجد یادگیری اقتصادی بالا	کنش اقتصادی بازاندیشانه (یادگیری)

۰,۶۹۱	۰,۷۷۱	لازم	۰,۶۹۱	۰,۷۷۱	عضویت در مجموعه استان‌های واجد کار بالا	کنش اقتصادی بازانديشانه (کار)
۰,۷۷۸	۰,۶۷۱	لازم	۰,۶۷۱	۰,۷۷۸	عضویت در مجموعه استان‌های واجد روابط ابزاري	کنش اقتصادی بازانديشانه (گسترش روابط ابزاري)
۰,۷۸۷	۰,۶۷۶	لازم	۰,۶۷۶	۰,۷۸۷	عضویت در مجموعه استان‌های واجد محاسبه‌گري بالا	کنش اقتصادی بازانديشانه (محاسبه)

مطابق جدول فوق از میان شروط زمينه‌ای بررسی شده در تحلیل علی منفرد، هفت شرط زمينه‌ای از شاخص سازگاری و پوشش بالایی برخوردار هستند و بر درجه عضویت این استان‌ها در مجموعه استان‌های با کشاورزی توسعه‌یافته مؤثر می‌باشند. شرط علی عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)، به‌عنوان شرط کافی بر سطح کشاورزی توسعه‌یافته، نقش علی ایفا می‌کند. به عبارتی طبق نظریه مجموعه‌ها، مجموعه استان‌های عضو شرط زمينه‌ای عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)، زیرمجموعه‌ای از مجموعه استان‌های عضو استان‌های با کشاورزی توسعه‌یافته هستند و به زبان نظریه منطقی فازی، مجموعه نمرات فازی نتیجه (سطح توسعه کشاورزی) کمتر یا مساوی مجموعه نمرات فازی شرط زمينه‌ای عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی) است. همچنین شش شرط زمينه‌ای عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار)، عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم)، عادت‌واره اقتصادی (قناعت پیشگی کم)، کنش اقتصادی بازانديشانه (کار)، کنش اقتصادی بازانديشانه (گسترش روابط ابزاري) و کنش اقتصادی بازانديشانه (محاسبه) به‌عنوان شرط لازم بر سطح توسعه کشاورزی استان‌ها نقش علی ایفا می‌کنند. به زبان نظریه مجموعه، این هفت شرط، زیرمجموعه‌ای از مجموعه استان‌های با کشاورزی توسعه‌یافته هستند و به زبان نظریه منطقی فازی، مجموع نمرات فازی شروط لازم مساوی یا بزرگتر از مجموع نمرات فازی نتیجه است. اشکال زیر، وضعیت جوامع مختلف را در این هشت شرط نشان می‌دهد.

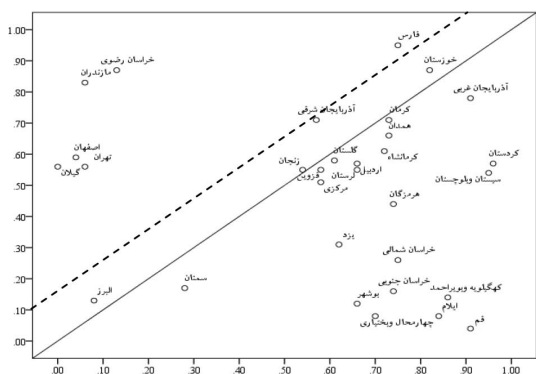

عضویت در مجموعه استان‌های واجد عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار)

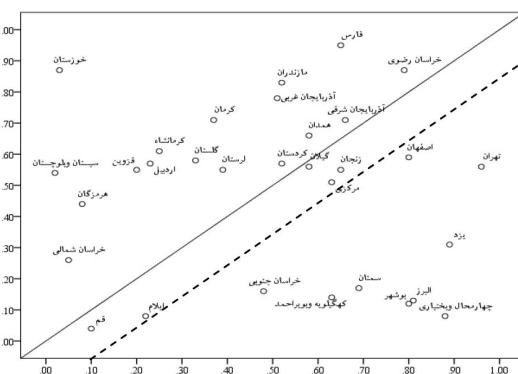
عضویت در مجموعه استان‌های واجد سرمایه فرهنگی

عضویت در مجموعه استان‌های واجد کشاورزی توسعه‌یافته

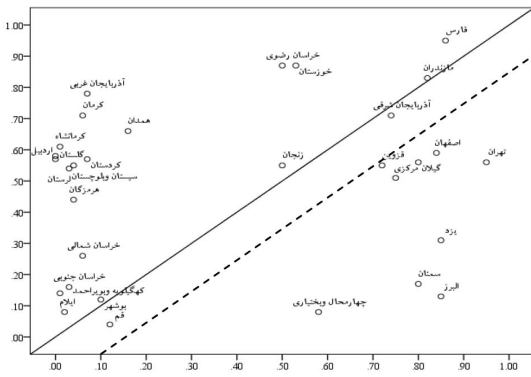
عضویت در مجموعه استان‌های واجد عادت‌واره

اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم)

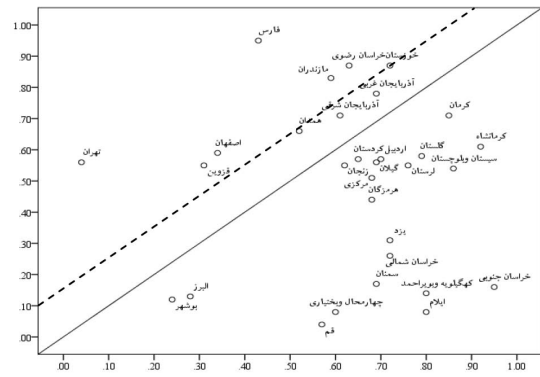

عضویت در مجموعه استان‌های واجد عادت‌واره

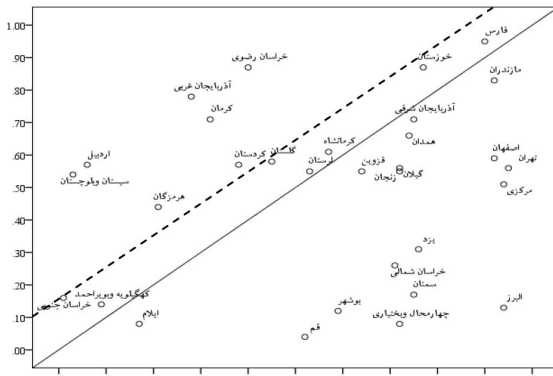
اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)

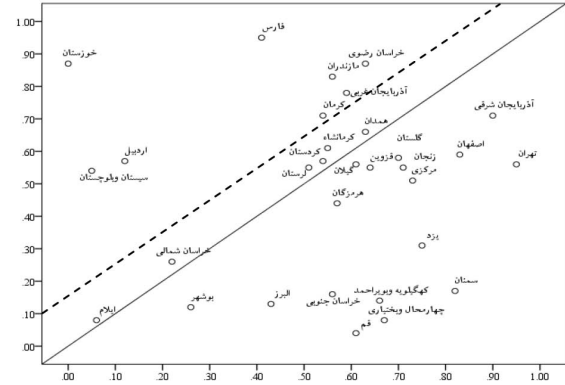
عضویت در مجموعه استان‌های واجد کنش
اقتصادی بازندیشانه (بادگیری)

عضویت در مجموعه استان‌های واجد عادت‌واره
اقتصادی (قناعت پیشگی)

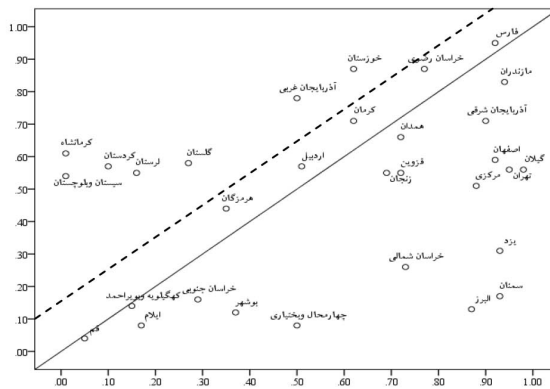

عضویت در مجموعه استان‌های واجد کنش
اقتصادی بازندیشانه (گسترش روابط ابزاری)

عضویت در مجموعه استان‌های واجد کنش
اقتصادی بازندیشانه (کار)

عضویت در مجموعه استان‌های واجد کشاورزی توسعه‌یافته

عضویت در مجموعه استان‌های واجد کنش
اقتصادی بازندیشانه (محاسبه)

تحلیل ترکیب‌های علی مجموعه فازی

در تحلیل علی منفرد مجموعه‌های فازی استان‌های توسعه‌یافته در بخش کشاورزی مشخص شد که هفت شرط زمینه‌ای، بر سطح توسعه کشاورزی استان‌های کشور تأثیرگذار بوده‌اند، اکنون تحقیق به دنبال آن است تا مشخص کند که چه ترکیبی از شرایط زمینه‌ای و به عبارتی چه ترکیب‌های علی وجود دارد که می‌تواند سطح توسعه بخش کشاورزی در استان‌ها را تسهیل کند. در ادامه با استفاده از نرم‌افزار FS/QCA و تحلیل به روش Truth Table Algorithm به واکاوی ترکیب‌های علی پرداخته شد. از میان ترکیب‌های گوناگون ارائه‌شده، ترکیب‌هایی که دارای شاخص سازگاری مناسبی باشند (آستانه‌ی ۰,۷۵ به‌عنوان سطح قابل قبول نظری) به‌عنوان ترکیب‌های علی نهایی معرفی می‌شوند. جدول صدق و کذب زیر، ترکیب‌های علی گوناگون را نشان می‌دهد. با توجه به اینکه هفت شرط علی وارد جدول صدق و کذب شده‌اند، از ترکیب این هفت شرط علی، ۲۵۶ ترکیب علی ممکن به دست می‌آید (2^k که k تعداد شرط علی است). از این ۲۵۶ ترکیب علی ممکن، ۱۹ ترکیب علی دارای داده تجربی است. با توجه به ملاک تعداد استان‌ها در ترکیب علی، ترکیب‌های علی کمتر از دو استان نیز از تحلیل حذف شدند و در نهایت چهار ترکیب علی باقی ماند. با توجه به معیار شاخص سازگاری، هر چهار ترکیب دارای شاخص سازگاری بالاتر از ۰,۷۵ است و بنابراین چهار ترکیب علی در تحلیل شروط زمینه‌ای مؤثر بر سطح توسعه کشاورزی وجود دارد:

جدول ۵. ترکیب‌های علی شروط زمینه‌ای مؤثر بر توسعه بخش کشاورزی به روش جدول صدق و کذب (کل نمونه)

کد ترکیب	شاخص سازگاری	تعداد استان‌ها در ترکیب علی	عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار)	عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)	عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم)	عادت‌واره اقتصادی (قناعت پیشگی کم)	کنش اقتصادی بازاندیشانه (کار)	کنش اقتصادی بازاندیشانه (گسترش روابط ابزاری)	کنش اقتصادی بازاندیشانه (محاسبه)
۱	۰,۸۳	۵	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱	۰,۸۴	۳	۱	۱	۰	۱	۱	۱	
۱	۰,۸۲	۲	۱	۱	۰	۰	۱	۱	
۱	۰,۸۷	۲	۱	۰	۱	۱	۱	۰	
۱	۰,۸۳	۲	۱	۰	۱	۱	۰	۰	
۱	۰,۹۰	۲	۱	۰	۱	۱	۰	۱	

ترکیب اول: عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار) * کنش اقتصادی بازاندیشانه (محاسبه) * کنش اقتصادی بازاندیشانه (کار) * عادت‌واره اقتصادی (قناعت پیشگی کم) * عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم) * عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)

ترکیب دوم: عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار) * کنش اقتصادی بازاندیشانه (محاسبه) * کنش اقتصادی بازاندیشانه (روابط ابزاری) * کنش اقتصادی بازاندیشانه (کار) * عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم) * عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)

ترکیب سوم: عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار) * کنش اقتصادی بازاندیشانه (محاسبه) * کنش اقتصادی بازاندیشانه (روابط ابزاری) * کنش اقتصادی بازاندیشانه (کار) * عادت‌واره اقتصادی (قناعت پیشگی کم) * عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)

ترکیب چهارم: عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار) * کنش اقتصادی بازاندیشانه (محاسبه) * کنش اقتصادی بازاندیشانه (روابط ابزاری) * کنش اقتصادی بازاندیشانه (کار) * عادت‌واره اقتصادی (قناعت پیشگی کم) * عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم) * عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)

در نهایت مطابق جدول ذیل، با استفاده از قواعد ساده‌سازی فازی، چهار ترکیب علی زیر به‌عنوان ترکیب‌های علی تأثیرگذار بر سطح توسعه بخش کشاورزی استان‌های کشور وجود دارد که شاخص سازگاری هر چهار ترکیب، از آستانه مورد نظر بالاتر است و بنابراین به لحاظ نظری قابل پذیرش است، همچنین چهار ترکیب قدرت تبیین تجربی بالای را به خود اختصاص داده است (به ترتیب شاخص پوشش خام ۰,۳۶، ۰,۴۴، ۰,۴۴ و ۰,۳۱)؛ طبق ترکیب اول، وجود عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار)، عدم وجود

کنش اقتصادی بازانديشانه (محاسبه)، وجود کنش اقتصادی بازانديشانه (کار)، وجود عادت‌واره اقتصادی (قناعت پیشگی کم)، وجود عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم)، عدم وجود عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی) ترکیب علی لازم برای سطح توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی استان‌ها است. استان‌های گلستان، قم، هرمزگان و لرستان از جمله استان‌هایی بوده‌اند که در این ترکیب علی اشتراک داشتند.

طبق ترکیب دوم، وجود عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار)، وجود کنش اقتصادی بازانديشانه (محاسبه)، وجود کنش اقتصادی بازانديشانه (روابط ابزاری)، وجود کنش اقتصادی بازانديشانه (کار)، عدم وجود عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم)، وجود عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی) به عنوان یک بستر، ترکیب علی مؤثری برای تبیین سطح توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی استان‌ها است. استان‌های تهران، اصفهان، سمنان، گیلان و مازندران از جمله استان‌هایی بوده‌اند که در این ترکیب علی اشتراک داشتند.

طبق ترکیب سوم: وجود عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار)، وجود کنش اقتصادی بازانديشانه (محاسبه)، وجود کنش اقتصادی بازانديشانه (روابط ابزاری)، وجود کنش اقتصادی بازانديشانه (کار)، وجود عادت‌واره اقتصادی (قناعت پیشگی کم)، وجود عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی) به عنوان یک بستر، ترکیب علی مؤثری برای تبیین سطح توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی استان‌ها است. استان‌های یزد، سمنان، مرکزی، زنجان، گیلان، آذربایجان شرقی، مازندران و همدان از جمله استان‌هایی بوده‌اند که در این ترکیب علی اشتراک داشتند.

در نهایت طبق ترکیب چهارم، وجود عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار)، وجود کنش اقتصادی بازانديشانه (محاسبه)، وجود کنش اقتصادی بازانديشانه (روابط ابزاری)، عدم وجود کنش اقتصادی بازانديشانه (کار)، وجود عادت‌واره اقتصادی (قناعت پیشگی کم)، وجود عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم)، عدم وجود عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی) نیز به عنوان یک بستر، ترکیب علی مؤثری برای تبیین سطح توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی استان‌های کشور است. استان‌های خوزستان و خراسان شمالی از جمله استان‌هایی بوده‌اند که در این ترکیب علی اشتراک داشتند.

جدول ۶. مسیرهای نهایی مؤثر بر سطح توسعه کشاورزی استان‌های ایران

شاخص کل		شاخص مسیر			ترکیب علی
پوشش کل	سازگاری کل	پوشش یکه	پوشش خام	سازگاری	
۰,۶۷	۰,۸۲	۰,۰۸	۰,۳۶	۰,۸۲	عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار) * کنش اقتصادی بازانديشانه (محاسبه) * کنش اقتصادی بازانديشانه (کار) * عادت‌واره اقتصادی (قناعت پیشگی کم) * عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم) * عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)
		۰,۰۵	۰,۴۴	۰,۷۷	عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار) * کنش اقتصادی بازانديشانه (محاسبه) * کنش اقتصادی بازانديشانه (روابط ابزاری) * کنش اقتصادی بازانديشانه (کار) * عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم) * عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)
		۰,۰۳	۰,۴۴	۰,۷۸	عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار) * کنش اقتصادی بازانديشانه (محاسبه) * کنش اقتصادی بازانديشانه (روابط ابزاری) * کنش اقتصادی بازانديشانه (کار) * عادت‌واره اقتصادی (قناعت پیشگی کم) * عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)
		۰,۰۴	۰,۳۱	۰,۹۰	عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار) * کنش اقتصادی بازانديشانه (محاسبه) * کنش اقتصادی بازانديشانه (روابط ابزاری) * کنش اقتصادی بازانديشانه (کار) * عادت‌واره اقتصادی (قناعت پیشگی کم) * عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم) * عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی)

ترکیب دوم و سوم فوق، بیشترین قدرت تجربی در تبیین سطح توسعه کشاورزی استان‌های کشور را دارند و در میان ترکیب‌های علی مهم که شاخص سازگاری و پوشش مناسبی دارند، شرط عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار) مشترک است و به‌عنوان شرط لازم نهایی معرفی می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

شاخص‌های توسعه کشاورزی استان‌های کشور نظیر توزیع میزان تولید محصولات زراعی، توزیع سطح زیرکشت محصولات زراعی، توزیع میزان تولید محصولات باغی و توزیع سطح زیرکشت محصولات باغی کشور در سال زراعی استان‌ها، نشان می‌دهد که درجه عضویت ۱۹ استان (۶۱,۳ درصد) بیشتر درون مجموعه استان‌های توسعه‌یافته‌ی اقتصادی در بخش کشاورزی است. همچنین ۱۰ استان (۳۲,۳ درصد) نیز بیشتر بیرون از مجموعه استان‌های توسعه‌یافته‌ی اقتصادی در بخش کشاورزی هستند. استان فارس

ضمن تأکید بر نقش ساختارها، اهمیت نقش عادت‌واره‌های اقتصادی و فرهنگی و نیز کنش اقتصادی و فرهنگی در توسعه بسیار مهم است چراکه در شرایط آنومیک جامعه ایران، باید به نقش آموزش و جامعه‌پذیری افراد از طریق نهادهای مختلف جامعه تأکید کنیم.

پیشنهادها

- برای تحقق توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی ضرورت دارد توسعه کشاورزی به موازات تأکید بر گسترش عقلانیت اقتصادی محقق شود چراکه در فقدان عقلانیت اقتصادی نمی‌توان انتظار توسعه کشاورزی داشت.

- تأکید بر اخلاق اعتبار و ریسک‌پذیری کشاورزان، یکی دیگر از عواملی است که در این میان نقش وافر دارد و چنانچه در شروط علی منفرد مطرح شد، به‌تنهایی شرط لازم توسعه کشاورزی است.

- برای تحقق توسعه کشاورزی، لازم است برنامه‌های ترویجی و آموزشی از کیفیت لازم برخوردار بوده و بر کاهش سنت‌گرایی تحمیلی و فئادیت‌پیشگی کشاورزان در راستای عبور از کشاورزی معیشتی به سمت الگوی تولیدی گام بردارد.

- بستر اجتماعی مهم دیگری که منجر به نتیجه (توسعه کشاورزی) می‌شود، کنش اقتصادی بازانديشانه است که در فقدان آن، نمی‌توان از توسعه کشاورزی سخن گفت بنابراین نیازمند شبکه پیچیده‌ای از آموزش، نظارت و ابزارهای تشویقی برای تغییر رفتارهای اقتصادی کشاورزان در شرایط مختلف از جمله مالکیت، اقلیم، الگوی کشت و آبیاری هستیم.

منابع و مأخذ

- ۱- ازکیا، م. و غفاری، غ. (۱۳۹۳). جامعه‌شناسی توسعه، چاپ هفتم، تهران: انتشارات کیهان.
- ۲- اکبری، ح. (۱۳۹۰). بررسی تطبیقی تاریخی عوامل و موانع تشکیل اجتماع ملی در کشورهای در حال توسعه با تأکید بر ایران، دانشگاه شهید بهشتی، رساله دکتری جامعه‌شناسی.
- ۳- چلبی، م. (۱۳۸۸) شاخص‌سازی تابع عضویت فازی، نوع‌شناسی و واسنجی در جامعه‌شناسی، مجله مطالعات اجتماعی ایران، ویژه‌نامه روش‌شناسی، دوره ۳، شماره ۴ (شماره پیاپی ۸)، صفحات ۲۸-۶.
- ۴- راگین، ج. س (۱۳۹۴). بازطراحی بررسی‌های اجتماعی: مجموعه‌های فازی و فراتر از آن، ترجمه خلیل میرزایی، هادی برغمندی و فرید ناهید، چاپ اول، تهران: فوژان.
- ۵- رفیع‌پور، ج. (۱۳۷۸). خرده فرهنگ دهقانی و ترویج کشاورزی، مجله جهاد، سال نوزدهم، شماره ۲۲۲ و ۲۲۳، صفحات ۱۱۰-۱۰۱.
- ۶- کرم‌پور، م. و یوسفوند، س. (۱۳۹۱). بررسی خرده فرهنگ دهقانی راجرز (بررسی موردی: روستاهای منطقه کهمان، شهرستان سلسله)، نشریه توسعه روستایی، دوره ۴، شماره ۲، صفحات ۱۶۴-۱۳۹.
- ۷- مطیعی لنگرودی، س. ح.، غلامی، ع. و محمدزاده لاریجانی، ف. (۱۳۹۴). رویکرد بومی به نظریه خرده فرهنگ دهقانی راجرز با تأکید بر روش‌های کمی (مطالعه موردی: دهستان سکمن آباد شهرستان خوی)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال چهارم، شماره ۱۱، صفحات ۱۷۵-۱۵۷.
- ۸- هینز، ج. (۱۳۹۳). مطالعات توسعه، ترجمه رضا شیرزادی و جواد

دارای عضویت کامل و استان قم عدم عضویت کامل دارد. نتایج شروط لازم و کافی منفرد نشان داد که شرط عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار)، عادت‌واره اقتصادی (سنت‌گرایی تحمیلی کم)، عادت‌واره اقتصادی (فئادیت‌پیشگی کم)، کنش اقتصادی بازانديشانه (کار)، کنش اقتصادی بازانديشانه (گسترش روابط ابزاری) و کنش اقتصادی بازانديشانه (محاسبه) هر یک به تنهایی شرط لازم و عادت‌واره اقتصادی (عقلانیت اقتصادی) شرط کافی بروز نتیجه (توسعه کشاورزی) است. در علیت‌های عطفی و ترکیبی، چهار مسیر متعدد علی، براساس معیارهای کفایت نظری و تجربی (ضریب پوشش و سازگاری) دارای اهمیت نظری و تجربی لازم بود و در میان ترکیب‌های علی مهم که شاخص سازگاری و پوشش مناسبی دارند، شرط عادت‌واره اقتصادی (اخلاق اعتبار) مشترک است و به‌عنوان شرط لازم نهایی معرفی می‌شود. بنابراین توسعه کشاورزی استان‌های کشور زمانی آشکار می‌شود که همزمان بسترهای اجتماعی تواناساز توسعه و بهگشت کشاورزی حضور داشته و بسترهای اجتماعی محدودساز آن وجود نداشته باشند. با نگاه کلی به نتایج حاصله می‌توان نتیجه گرفت که با این‌که توسعه کشاورزی یکی از واقعیت‌های غیرقابل کتمان در اقصی نقاط جهان است. اما شواهد نشان می‌دهد که صرف حضور عوامل محیطی و فن‌سالار، توسعه کشاورزی به همراه نداشته است بطور مثال استان‌هایی در ایران هستند که با وجود محیط طبیعی مستعد و برخورداری از ابزارهای مناسب، در توسعه کشاورزی، همچنان با بحران بهره‌وری دست و پنجه نرم می‌کنند، این استان‌ها شامل استان چهارمحال و بختیاری، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد، خراسان شمالی و ... می‌شود. لذا تأکید بر عوامل طبیعی و فن‌سالار تنها یکی از عوامل توسعه کشاورزی است و بایستی به موازات این توسعه، شروطی در جامعه حضور داشته باشد تا توازن بین بسترهای اجتماعی و توسعه کشاورزی برقرار شود.

نکته قابل تأمل در این پژوهش نقش عادت‌واره اقتصادی و کنش اقتصادی بازانديشانه در تبیین توسعه کشاورزی استان‌های کشور است. لذا برای تحقق توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی ضرورت دارد به موازات تأکید بر ابعاد ساختاری توسعه، بر حفظ، بازآفرینی و تولید جنبه‌های مثبت عادت‌واره‌های اقتصادی تأکید شود چراکه در فقدان عادت‌واره‌های اقتصادی نظیر اخلاق اعتبار، عقلانیت اقتصادی و سنت‌گرایی تحمیلی پایین نمی‌توان انتظار توسعه کشاورزی داشت. همچنین در فقدان کنش اقتصادی بازانديشانه نظیر یادگیری، کار، روابط ابزاری و محاسبه‌گری نمی‌توان از توسعه کشاورزی سخن گفت. بنابراین نیازمند شبکه پیچیده‌ای از آموزش، نظارت و ابزارهای تشویقی برای تغییر رفتارهای اقتصادی و فرهنگی مردم در شرایط مختلف از جمله برنامه‌ریزی‌های خانوادگی، پس‌انداز، مالکیت، تحصیلات و شغل هستیم. همان‌گونه که دو محقق به‌نام‌های موزی و میلن^۱ (۱۳۹۸: ۴۲-۴۱) بر این نکته درباره نقش دولت سنگاپور در توسعه اقتصادی تأکید کرده‌اند. در واقع

قبادی، چاپ دوم، تهران: آگاه.

- 9- Bourdieu, P. (2005) *The Social Structures of the Economy*. Cambridge: Polity Press.
- 10- Bourdieu, P. (2017). *Habitus*. In *Habitus: A sense of place*. Routledge.
- 11- Bourdieu, P., Boltanski, L., & Chamboredon, J. C. (1963). *La Banque et sa clientèle. Éléments d'une sociologie du crédit*, Paris: Centre de sociologie européenne de l'École Pratique des Hautes Études.
- 12- Byrne, B. M. (۲۰۱۰). *Structural Equation Modeling with AMOS Basic Concepts, Applications, and Programming*. New York: Taylor and Francis Group.
- 13- Foster, J. B. (2015). The new imperialism of globalized monopoly-finance capital: an introduction. *Monthly Review*, 67(3), 1-5.
- 14- Frank, A. G. (2018). The development of underdevelopment. In *Promise of development*, Routledge.
- 15- Gudynas, E. (2018). Extractivisms: Tendencies and consequences. In *Reframing Latin American Development* (pp. 61-76). Routledge
- 16- Hulland, J. (۱۹۹۹). "Use of partial least squares (PLS) in strategic management research: a review of four recent studies", *Strategic Management Journal* ۲۰(۲):۲۰۴-۱۹۵.
- 17- Lebaron, F. (2004) 'Pierre Bourdieu: Economic Models against Economism', pp. 87-101 in David Swartz and Vera Zolberg (eds) *After Bourdieu: Influence, Critique, Elaboration*. Dordrecht: Kluwer.
- 18- Rogers, E. M. (2010). *Diffusion of innovations*, New York: Simon and Schuster.
- 19- Srubar, I. (2017). Neil J. Smelser, *Getting Sociology Right. A Half-Century of Reflections*. Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press 2014, 325 S., gb., 55, 50€. *Soziologische Revue*, 40(2), 301-304.
- 20- Steinmetz, G. (2011). Bourdieu, historicity, and historical sociology. *Cultural Sociology*, 5(1), 45-66.
- 21- Swedberg, R. (2011). The economic sociologies of Pierre Bourdieu. *Cultural sociology*, 5(1), 67-82.
- 22- Todaro, M. P. & Smith, S. (2012). *Economic Development*, New York: Pearson.

